

ZWERVERS NAAR DEN GEEST

Interversie van houderschap vereist geen goede trouw

Verklaring van de herkomst van een misvatting¹

Genesis 4:8

8 Mor Kaïn zee tegen zien bruier Oabel:

["Loat wie t veld ingoan."]

En dou zai in t veld wazzen,

vuil Kaïn Oabel aan

en brochde hom om haals.

Familieleden willen elkaar het leven nog wel eens zuur maken.² Zo'n familiedrama speelde zich ook af in Schouwerzijl. Twee broers kregen onenigheid over een roestbruine tractor. De antieke tractor, uit de periode 1928 tot 1935, was gekocht door de ene broer. In de gepubliceerde rechtspraak is het tegenwoordig een naar gebruik om partijen te anonimiseren. We weten dus niet meer of de ene broer Hubertus heet en de andere toevallig Heinrich. En om nu telkens te spreken van de ene broer en de andere broer is dodelijk voor het verhaal. Dat wordt er niet veel beter op door te spreken van eiser en gedaagde, laat staan van appellant en geïntimeerde, dus zal ik ze hierna voor het gemak, en noodgedwongen, Sake en Jan noemen. Sake had dus –in 1977- de roestbruine tractor gekocht, maar hij had deze gestald in een schuur –de rechter spreekt van een bedrijfsgebouw, maar het zal wel een schuur geweest zijn-, een schuur van de boerderij van de ouders van de twee toekomstige kempfanen. Jan, de andere broer, pachtte die boerderij vanaf 1 januari 1979. Jan reed tot in het midden van de jaren tachtig op de tractor bij feesten en optochten. Jan knapte de tractor op en maakte daarvan een kostenoverzicht dat hij Sake gaf. Vader en moeder overleden één voor één aan het begin van de jaren negentig. Eind december 1999 sommeerde Sake Jan om de tractor af te geven. In antwoord hierop stelde Jan eigenaar te zijn van de tractor die bij hem in de schuur stond. Bij een bespreking over de nalatenschap van de ouders van de beide heren, begin 2003, vertelde Jan dat hij de tractor inmiddels aan een ander had verkocht en

¹ Dit is de tekst van de oratie die de auteur op 20 april 2010 uitsprak ter aanvaarding van de leerstoel Romeins recht en zijn geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

² Het felst is de haat tussen naaste verwanten, zei Tacitus al, *acerrima proximorum odia*. (*Historiae* 4,70.)

geleverd. Sake deed onmiddellijk aangifte van verduistering, liet beslag leggen en daagde Jan voor de rechtbank Groningen.

De vraag die de rechtbank had te beslissen was of de tractor eigendom was gebleven van de broer die deze had gekocht, Sake, of op enig ogenblik eigendom was geworden van de broer die de tractor had gebruikt, Jan. Jan stelde de tractor in de winter van 1978 op 1979 te hebben gekregen als beloning voor zijn werk aan de tractor en de materialen die hij daarvoor had aangeschaft. De rechtbank oordeelde op grond van art. 3:111 BW dat de klussende broer Jan in het begin houder was geweest van de tractor en dat hij verondersteld werd dat te blijven, tenzij hij kon aantonen dat hij op een later tijdstip bezitter was geworden. Dat kon hij bijvoorbeeld doen door te bewijzen dat Sake hem de eigendom van de tractor in genoemde winter had overgedragen.

In dat bewijs slaagde Jan niet. Hij stelde weliswaar dat hun vader met Sake had afgesproken dat deze de tractor aan Jan zou overdragen als beloning, maar die stelling werd niet door enig bewijs ondersteund en zeker niet door de verklaring van Jan's echtgenote. Zij had de vader naar de overdracht van de tractor gevraagd en deze had haar, op de voor Groningers gebruikelijke, kernachtige wijze, te verstaan gegeven dat zij –ik citeer- 'nait in stront moet roer'n.' De rechtbank had kennelijk geen moeite deze Groningse uitdrukking te begrijpen, het Hof Leeuwarden, waar de zaak vervolgens terecht kwam, wel. Het voegde toe: 'het Hof begrijpt dit als dat zij zich er 'niet mee moet bemoeien.'

Wat leert ons deze zaak? Om te beginnen dat je beter niet tegen je broer over een tractor kunt gaan procederen. Sake en Jan deden dat van maart 2003 tot november 2006 voor de Rechtbank te Groningen, die maar liefst vijf vonnissen wees. Vervolgens gingen ze verder voor het Hof Leeuwarden dat in september 2008 arrest wees. Sake kreeg uiteindelijk € 12.000,-- toegewezen, een bedrag dat hij ruimschoots aan zijn advocaat kwijt zal zijn geweest.

Daarnaast zijn er ook juridische lessen. Eén van de belangrijkste overwegingen in deze zaak betreft art. 3:111 BW. Dat artikel bepaalt dat iemand die is begonnen 'krachtens een rechtsverhouding voor iemand te houden,' daarmee verdergaat 'onder dezelfde titel, zolang niet blijkt dat hierin verandering is gebracht.' Jan had de trekker onder zich gekregen als houder voor Sake. Dat bleef hij, tenzij Sake hem het bezit had verschaft om hem de eigendom over te dragen. Een tweede uitzondering was mogelijk als Jan zichzelf van houder tot bezitter had gemaakt. Dat maakte hem vanzelfsprekend niet onmiddellijk tot eigenaar, maar na twintig jaar zou hij door verjaring eigenaar hebben kunnen worden, en die termijn zou inmiddels wel eens verstreken kunnen zijn.

Over deze tweede mogelijkheid wil ik het hier hebben. Zij staat ook wel bekend als bezitsinterversie of interversie van houderschap. Zij is bij wijze van uitzondering mogelijk, volgens de formulering van art. 3:111, 'ten gevolge van een tegenspraak van het recht van hem voor wie men houdt.' Over de inhoud van deze mogelijkheid van interversie van houderschap bestaat enige onduidelijkheid naar huidig Nederlands recht. In een aantal handboeken en publicaties valt namelijk te lezen dat deze tegenspraak 'gegrond moet zijn

op een te goeder trouw gedane bewering van recht.³ Ik heb die opmerking nooit begrepen. Argumenten heb ik nooit gevonden voor die bewering, wel verwijzingen waarmee de schrijver de zaak afgedaan leek.⁴

Wat begrijp ik niet aan die opvatting? Ik begrijp niet waarom goede trouw iets te maken heeft met bezitsverkrijging. Er zijn immers zowel bezitters te goeder als bezitters te kwader trouw. Voor de vraag of iemand bezitter is speelt zijn goede of kwade trouw dus geen rol. Waarom zou dat anders zijn bij interversie van houderschap?

Bezitter van een zaak wordt men, zoals bekend, door de verkrijging van de feitelijke macht over die zaak met de wil om die macht voor zichzelf uit te oefenen. Anders gezegd, voor bezitsverkrijging zijn *corpus* en *animus* vereist. *Corpus* ziet op de verkrijging van de macht en *animus* op de wil om die macht voor zichzelf uit te oefenen. Degene die wel feitelijke macht heeft, maar die voor een ander en niet voor zichzelf uitoefent is houder. Een houder heeft al de macht over een zaak en de vraag ligt voor de hand of een houder zichzelf tot bezitter kan maken door zijn wil te wijzigen en de zaak voortaan voor zichzelf te willen houden? Met andere woorden, is het voldoende dat de houder zijn wil wijzigt om bezitter te worden? Het bekende antwoord luidt: nee, dat is niet voldoende, want voor bezitsverkrijging zijn *corpus* en *animus* tegelijkertijd vereist. De wil van de houder de zaak voor zichzelf te houden moet blijken uit daden van feitelijke heerschappij die duidelijk maken dat de houder niet meer voor de bezitter wil houden. *Nemo causam possessionis sibi ipse mutare potest*, niemand kan voor zichzelf de grondslag van zijn feitelijke heerschappij wijzigen, of niemand kan de oorzaak van zijn heerschappij op zijn eentje voor zichzelf wijzigen, zo luidt het adagium waarmee een en ander tot uitdrukking wordt gebracht. Men noemt dat ook wel het verbod van interversie van bezit of houderschap.⁵

Interversie of omkering van houderschap in bezit is echter wel mogelijk als de houder tegelijkertijd voldoet aan de eisen van *corpus* en *animus*. Dat wil zeggen dat hij zijn wil om de zaak voortaan voor zichzelf te houden door daden van heerschappij aan de buitenwereld moet duidelijk maken. Als zo'n daad is altijd aangemerkt de tegenspraak van

³ Asser-Mijnssen/De Haan/Dam/Ploeger (2006), nr 170; Snijders, *Goederenrecht* (2007), nr 135; Drion-Hijma/Olthof, *Compendium* (1992), nr 42; Hijma/Olthof, *Compendium* (2008), nr 177; Rank-Berenschot, *Bezit* (mon. Nieuw BW B7), nr 30. Anders: Pitlo-Reehuis/Heisterkamp (2006), nr 363, en J. de Boer, *RMThemis* 1978, p. 249.

⁴ F.E.J. Beekhoven van den Boezem, 'Reactie op "Pye Ltd. v. United Kingdom, 'ook maar een mening"' van prof. mr W.J. Zwalve in WPNR (2006) 6664', in: WPNR (2007) 6698, p. 152, n. 11., verwijst bijv. naar 'Rank Berenschot 2003 (*T & C BW*), art. 3:111, aant. 4'.

⁵ Interversie van bezit ziet op gevallen waarin een bezitter krachtens een titel die bezig is door verjaring eigenaar te worden zijn bezitstitel wil wijzigen om gemakkelijker door verjaring te kunnen verkrijgen. De uitdrukking interversie van bezit is echter altijd in ruimere zin gebruikt en zag ook op interversie van houderschap. Zo ook werd de term *possessio* in het zojuist geciteerde adagium in deze ruime zin opgevat. Vgl. bijv. W.J. Zwalve, *Hoofdstukken uit de Geschiedenis van het Europese Privaatrecht*, I Inleiding en zakenrecht, Den Haag 2006³, p. 114 e.v.

het recht van de bezitter op de zaak. Die tegenspraak kan bijvoorbeeld blijken uit de weigering van de houder om de zaak desgevraagd terug te geven aan de bezitter, terwijl hij daartoe krachtens zijn rechtsbetrekking met de bezitter wel verplicht is. De bezitter weet dan dat hij zijn bezit kwijt is en kan gepaste maatregelen nemen. Zo kan hij de zaak revindiceren en in dat geding kunnen partijen elkaar het recht op de zaak betwisten.

Over de vraag onder welke voorwaarden interversie van houderschap mogelijk is, was al in het Romeinse recht een debat gaande. Dat debat betrof in de eerste plaats onroerende zaken. De vraag was namelijk of degene die bezitter was via een houder, bijvoorbeeld een pachter, zijn bezit pas verloor als hij op de hoogte raakte van de weigering van de houder de zaak terug te geven en niets daartegen ondernam of dat de weigering op zich al genoeg was voor bezitsverlies van de bezitter en bezitsverkrijging door de houder.⁶ Vaststond in ieder geval dat interversie door de houder mogelijk was en al dan niet onmiddellijk tot bezitsverlies voor de bezitter leidde. En deze bezitsverkrijging door de houder geschiedde uit de aard van de zaak te kwader trouw.

Het gaat te ver hier alle teksten te bespreken die op deze kwestie betrekking hebben, maar één tekst wil ik de lezer niet onthouden, omdat hij fraai de betoogtrant van de Romeinse juristen illustreert. Het is de jurist Marcellus die aan het woord is.

Een pachter heeft degene aan wie de verpachter de grond verkocht had, toen deze gemachtigd was om zich in het bezit te stellen, niet toegelaten; daarop is de pachter door een ander met geweld van de grond verdreven. De vraag werd opgeworpen –ik, FB, parafraseer voor het gemak- [wie recht op bezitsbescherming had]. Ik –dwz Marcellus, de auteur van het fragment- heb gezegd dat het geen verschil maakte of de pachter de eigenaar die [zijn grond] wilde betreden, dit verhinderd zou hebben of dat hij de koper, aan wie in opdracht van de eigenaar het bezit moest worden overgedragen, niet toegelaten had; dat daarom [de bezitsbescherming] aan de pachter zal toekomen en deze zelf [op soortgelijke wijze] jegens de verpachter aansprakelijk zal zijn, die hij op dat moment geacht werd te hebben verdreven waarop hij aan de koper het bezit niet had overgedragen...⁷

Het ogenblik waarop de verpachter zijn bezit verliest en de pachter bezit verwerft, is dus dat van de weigering van de pachter om de koper op de grond toe te laten, die door de

⁶ Vgl. een soortgelijke discussie over de vraag of degene die heimelijk de feitelijke macht van een onroerende zaak tot zich nam onmiddellijk daardoor de vorige bezitter diens bezit ontnam of pas nadat de vorige bezitter daarvan op de hoogte raakte en niets ondernam, in D. 41,2,6,1 en D. 41,2,25,2. Zie daarover bijv. M. Kaser, *Das römische Privatrecht* I (München 1971) § 95 III, en H. Honsell, T. Mayer-Maly, W. Selb, *Römisches Recht*, Berlin enz. 1987, § 56 II 3.

⁷ D. 43,16,12 (Marcellus, 19 Dig.) Colonus eum, cui locator fundum vendiderat, cum is in possessionem missus esset, non admisit: deinde colonus vi ab alio deiectus est: quaerebatur, quis haberet interdictum unde vi. dixi nihil interesse, colonus dominum ingredi volentem prohibuisset an emptorem, cui iussisset dominus tradi possessionem, non admisit. igitur interdictum unde vi colono competiturum ipsumque simili interdicto locatori obstrictum fore, quem deiecisit tunc videretur, cum emptori possessionem non tradidit, nisi forte propter iustam et probabilem causam id fecisset.
Vgl. ook D. 43,16,18 (Papinianus, 26 Quaest.).

verpachter gemachtigd was zich in het bezit te stellen. Hier is sprake van tegenspraak van het recht van de verpachter en de tekst betoogt uitdrukkelijk dat het niet uitmaakt of deze tegenspraak jegens de eigenaar/verpachter zelf gericht is of tegen de koper aan wie de pachter in opdracht van de eigenaar het bezit had moeten overdragen. De weigering de zaak af te geven aan de rechthebbende of diens gemachtigde maakt de houder dus tot bezitter. Te goeder trouw geschiedt die weigering zeker niet. Dat blijkt ook uit de zinsnede waarmee het fragment eindigt, die de bezitsbescherming van de verpachter tegen de pachter uitzondert wanneer de pachter de afgifte aan de verpachter had geweigerd 'om een rechtmatige en aannemelijke reden'. De pachter is in beide gevallen bezitter geworden, maar kan in het laatste geval –het geval waarin hij een goede reden had en dus te goeder trouw afgifte weigerde– niet door de verpachter tot afgifte worden aangesproken. In het eerste geval is de pachter te kwader trouw, maar wel bezitter geworden. Aan die toestand kan echter een eind worden gemaakt.

De weigering de zaak af te geven kan ook aan de koper of gemachtigde van de eigenaar worden gericht en hoeft dus niet onmiddellijk ter kennis van de eigenaar te komen om het effect te sorteren van bezitsverlies voor de eigenaar en bezitsverkrijging door de pachter.

De teksten die kennis van de eigenaar eisen van zijn bezitsverlies kunnen worden verklaard in verband met de verkrijgende verjaring. Het lijkt waarschijnlijk dat zij de aanvang van verjaringstermijn koppelen aan de wetenschap van de eigenaar dat hij zijn bezit heeft verloren, zodat hij in staat is maatregelen te nemen om de verjaring te voorkomen. Dat neemt niet weg dat de houder al bezitter kan zijn geworden. Dat bezit is dan heimelijk van aard en kan om die reden niet tot verkrijging door verjaring leiden.⁸

Bij roerende zaken had de discussie een iets andere inhoud. Daar was de bezitsinterversie door de houder naar Romeins recht diefstal, *furtum*, en ging het dus over de vraag aan welke eisen voldaan moest zijn wilde er sprake zijn van diefstal. De wederrechtelijke toeëigening van een gehouden zaak was steeds diefstal en leidde tot bezitsverlies van de eigenaar en bezitsinterversie van de houder. Van goede trouw als eis voor interversie van houderschap was overduidelijk geen sprake. Wel werd er gediscussieerd over de vraag wat precies vereist was om diefstal door de houder van een roerende zaak aan te nemen. De strijd ging vooral om de inhoud van het begrip *contrectatio*. De vraag was of *contrectatio* in het algemeen wederrechtelijke toeëigening beduidde, of meer specifiek een aanraken, verplaatsen of wegnemen van de roerende zaak betekende.⁹ Dat diefstal doorgaans gepaard gaat met het wegnemen van de gestolen zaak is apert, maar dat een letterlijk wegnemen van de zaak ook geëist werd voor houders die al de feitelijke macht over de zaak hadden lijkt op voorhand zinloos.

⁸ Vgl. bijv. M. Kaser, *Das römische Privatrecht* I (München 1971) § 101 I 3 n. 14, en H. Honsell, T. Mayer-Maly, W. Selb, *Römisches Recht*, Berlin enz. 1987, § 66 zu 1, met verwijzingen naar D. 41,8,8 en D. 41,2,5.

⁹ Vgl. bijv. M. Kaser, *Das römische Privatrecht* I (München 1971) § 143 I n. 13, en J.A.C. Thomas, 'Infitiando depositum nemo facit furtum', in: *Studi in onore di Edoardo Volterra*, Milaan 1971, II, p. 759-768.

Er zijn dan ook teksten die de verduistering door een houder niet pas wensen aan te nemen bij een beroering van de zaak. Papinianus legt dat bijvoorbeeld als volgt uit.

Voor het geval dat u hebt besloten om een roerende zaak, die bij u in bewaring is gegeven of die u op grond van bruikleen is toevertrouwd, te [gaan] bezitten en niet terug te geven, is als advies gegeven dat ik terstond het bezit ervan heb verloren, zelfs al ben ik daarvan niet op de hoogte.¹⁰

Het besluit van de houder om de zaak zelf te gaan bezitten en niet terug te geven, moet, wil het tot bezitsverkrijging leiden, vanzelfsprekend op één of andere manier geopenbaard zijn. Dat kan door een uitdrukkelijke verklaring van dien aard of door gedragingen waaruit dat besluit afgeleid kan worden. Dat laatste kan bijvoorbeeld weer zijn de weigering de zaak aan de koper af te geven, mits dit is geschied om de eigenaar het bezit te onttrekken en niet vanwege 'een rechtmatige en redelijke grond'.¹¹

Niet voldoende voor verduistering is de ontkenning van de houder dat hij de zaak als houder onder zich heeft. Daaruit kan nog niet geconcludeerd worden dat hij de zaak voor zichzelf houdt en dus bezitter is. Voor de bezitsverkrijging maakt het echter niet uit of hij bijvoorbeeld de ring die hij als bewaarnemer hield om zijn vinger heeft gedaan. Voldoende is de geopenbaarde wil de zaak voortaan voor zichzelf te houden.

Of, in de woorden van Celsus:

Door te ontkennen dat iets in bewaring gegeven is, begaat niemand een diefstal –de ontkenning zelf is namelijk geen diefstal, ook al komt zij dicht bij diefstal-, maar als men het bezit ervan zou verkrijgen met de bedoeling [de zaak] achter te houden, pleegt men wel diefstal. Het doet dan niet ter zake of men de ring aan zijn vinger heeft of in een ringenkistje, als men besloten heeft hem, hoewel men hem als in bewaring ontvangen onder zich had, als eigen ring te behouden.¹²

Dit zijn allemaal teksten waarin interversie van houderschap plaatsvindt die volstrekt te kwader trouw geschiedt. Van verjaring kan dan naar Romeins recht so wie so geen sprake zijn, omdat gestolen zaken waren uitgesloten van verkrijgende verjaring.

Niets dus wat wijst op goede trouw als eis voor interversie van houderschap. Ik ben dus maar op zoek gegaan naar de herkomst van deze merkwaardige hedendaagse opvatting. Zij bleek voor het eerst te vinden te zijn in de negende druk van het algemene deel over

¹⁰ D. 41,2,47 (Papinianus, 26 Quaest.) Si rem mobilem apud te depositam aut ex commodato tibi [vertaald is de invoeging *permissam*], possidere neque reddere constitueris, confestim amisisse me possessionem vel ignorantem responsum est.

¹¹ D. 41,2,20 (Marcellus, 19 Dig.).

¹² D. 47,2,68(67)pr. (Celsus, 12 Dig.) Infitiando depositum nemo facit furtum (nec enim furtum est ipsa infitatio, licet prope furtum est); sed si possessionem eius apiscatur intervertendi causa, facit furtum. nec refert, in digito habeat anulum an dactylitheca quem, cum deposito teneret, habere pro suo destinaverit.

het zakenrecht uit de Asser-serie, de eerste door Beekhuis bewerkte druk uit 1957.¹³ Zij werd vervolgens herhaald in de opvolgende drukken en kwam terecht in andere handboeken en publicaties. Beekhuis geeft geen argumenten voor deze opvatting. Wel verwijst hij naar een Frans werk, te weten het handboek van Planiol-Ripert-Picard,¹⁴ maar die verwijzing verdween in de dertiende druk van 1992 van de hand van de opvolgers van Beekhuis, te weten Mijnsen en De Haan. Dat maakt het voor de moderne lezer dus wat lastig om de herkomst van deze stelling na te gaan.

Wat wordt er in Planiol-Ripert-Picard beweerd dat Beekhuis ertoe bracht om een te goeder trouw gedane bewering van recht te eisen voor interversie van houderschap? Niets dat ter zake doet. Wat blijkt? De vermelding van goede trouw als eis voor interversie van houderschap is bij Planiol helemaal niet te vinden bij de categorie 'tegenspraak van recht', maar bij een andere categorie waar die eis logischerwijze wel thuishoort.

Het ging naar Frans recht om art. 2238 van de Code civil. Dat artikel was in het oud Burgerlijk Wetboek overgenomen in art. 1997. Artikel 1997 kende twee gevallen waarin personen door verjaring eigendom konden verkrijgen wanneer de titel van hun bezit was veranderd. Het ene geval was tegenspraak tegen het recht van de eigenaar, het geval waar het hier om gaat. Het andere geval was 'eene oorzaak die van eenen derde afkomt.' Bij de oorzaak die van een derde afkomt, 'une cause venant d'un tiers', gaat het om iemand die voor de eigenaar houdt, maar vervolgens de zaak bijvoorbeeld koopt van een derde. De titel van zijn houderschap wijzigt dan. Hij wordt bezitter en kan door verjaring eigenaar worden. Daarvoor is nodig dat zijn gedrag dat van een bezitter wordt en hij bijvoorbeeld ophoudt huur of pacht te betalen, als hij de zaak als huurder of pachter hield voor de ander. Dat gaat echter alleen op, volgens Planiol-Ripert-Picard, als de houder te goeder trouw heeft gehandeld en heeft aangenomen dat hij de zaak van een beschikkingsbevoegde kocht. Daarzonder is de handeling niet serieus en heeft geen ander doel dan te kwader trouw een interversie van houderschap te bewerkstelligen en dat kan niet door enkele wilswijziging van de houder.

Nog afgezien van de houdbaarheid van deze opvatting naar Frans recht, is het in ieder geval duidelijk dat zij niets te maken heeft met de tegenspraak tegen het recht van de eigenaar. Planiol-Ripert-Picard maakt ook uitdrukkelijk het onderscheid tussen de beide categorieën en legt uit dat de eisen voor beide verschillen. Er moet een conflict over de eigendom tussen beide partijen ontstaan. Als voorbeeld wordt genoemd het geval dat de pachter weigert verder pacht te betalen aan de verpachter. Dat maakt dat degene die voorheen hield nu bezitter is, zonder dat hij dat doet op grond van een nieuwe titel, zoals dat wel het geval is bij de titel afkomstig van een derde. Hierbij is niet vereist dat de pretentie van de nieuwe bezitter te goeder trouw geuit is. Hij heeft rechtstreeks het recht van de oude bezitter betwist en deze is vervolgens in de gelegenheid maatregelen te nemen om het bezit terug te krijgen en de verjaring te voorkomen. Bij de titel afkomstig

¹³ p. 115.

¹⁴ *Traité pratique de droit civil français*, III, Les Biens, nos 166, noot 1, en 167.

van een derde dient de oude bezitter ook op één of andere manier kennis te kunnen nemen van de pretenties van de nieuwe bezitter. Dat een onderhands opzetje tussen de houder en de derde om de houder bezitter te maken door genoemde auteurs op zich onvoldoende wordt geacht is voorstelbaar. Dat neemt niet weg dat deze houder door tegenspraak van recht alsnog bezitter kan worden, bijvoorbeeld door te weigeren verder pacht te betalen. Goede trouw speelt daarbij geen rol voor de bezitsverkrijging, wel vanzelfsprekend voor de verjaringsmogelijkheden.

Kortom, goede trouw heeft niets met bezitsverkrijging te maken, net zo min als goede trouw iets met diefstal te maken heeft. De klakkeloos overgeschreven vergissing van Beekhuis kan dus naar het rariteitenkabinet van de rechtsgeschiedenis worden verbannen.

Uw spreker, dames en heren, is er vandaag met zijn gedachten niet helemaal bij. Dat is niet uit gebrek aan respect voor u, maar heeft een heel andere reden. Die reden zit op de eerste rij, heet Jeannette, en is de vrouw met wie hij nu een uur of vijf getrouwd is. Dat huwelijk zou hem een prachtig onderwerp voor een oratie hebben kunnen geven, ware het niet dat hem het gras al voor de voeten is weggemaaid. Op 1 juli 1840 verdedigde hier in de voorloper van dit gebouw de toekomstige hoogleraar privaatrecht Gerhardus Diephuis zijn juridische proefschrift. Dat was gewijd aan het huwelijk; *de matrimonio* luidde de titel. Twee weken later trad hij in het huwelijk. Hij liet, zoals Lokin in een biografische schets met opmerkingsgave vaststelde, de theorie dus aan de praktijk voorafgaan. Daarvoor is het vandaag te laat. Diephuis was trouwens een grondig man. Twee jaar na zijn huwelijk promoveerde hij andermaal, dit keer in de letteren. Dat proefschrift handelde over de scheiding. Wat hij daarmee voorhad is niet helemaal duidelijk, maar die theorie heeft hij niet in de praktijk gebracht. Uw spreker past het helemaal niet over dat onderwerp te spreken, al was het alleen maar, omdat de flitsscheiding toen nog niet bestond.

Diephuis werd bij gelegenheid van zijn juridische promotie toegesproken door een vriend genaamd Gleuns. Deze had een gedicht bijeengerijmd waarin hij de vriendschap bezong. Daarin kwamen ook de volgende, wellicht nu toepasselijke, coupletten voor.

Niet waar, de lauwerkrans, die thans uw ijver kroont,
Is schooner, nu het heil der min ook u kan streelen,
Nu mede een lieve bruid in uwe vreugd mag delen,
Nu ook de kus der min u loont!

Dat ras de heil'ge band van Hymen u verbind'-
De band, waarover gij uw proefschrift hebt geschreven,-
Hij zij een bron van heil voor heel uw verder leven!-
Gelukkig is hij slechts, die mint.

Romeins recht en zijn geschiedenis, daar diende het vandaag over te gaan. Die leeropdracht is thans uniek in Nederland. Gelukkig is die behouden gebleven. De eerste Groningse hoogleraar die deze leeropdracht kreeg was Wiardus Modderman. In 1867 werd hij benoemd tot hoogleraar, maar aanvankelijk luidde zijn leeropdracht Instituten en Pandecten. In 1877 werd dat gewijzigd in Romeins recht en zijn geschiedenis. Die wijziging werd veroorzaakt door de Wet tot Regeling van het Hooger Onderwijs van 1876.¹⁵ Zij lag ook voor de hand. Instituten en Pandecten waren de benamingen geweest van de leerstoel, toen het Romeinse recht nog geldend recht was. Dat was sinds 1809 niet meer het geval en de juridische wereld handelde dus razendsnel door in 1877 de leeropdracht aan de nieuwe toestand aan te passen. De nieuwe leeropdracht lag ook geheel in de lijn van het programma dat Modderman in zijn oratie ontvouwde. Hij sprak die uit op 6 juni 1867 en zij was getiteld *Het Romeinsche regt en de hedendaagsche regtsgeleerdheid*. Modderman stelde de vraag aan de orde wat de rol van het Romeinse recht in de rechtenstudie diende te zijn. Zijn conclusie was dat het Romeinse recht in het rechtenonderwijs dienstbaar diende te zijn aan het begrip van het hedendaagse recht. Ik citeer: 'Wanneer wij dus steeds willen blijven voortgaan het Romeinsche regt te beoefenen dan mogen wij nooit uit het oog verliezen, dat het ons niet te doen is om Romanisten te vormen, maar om meê te werken tot de vorming van degelijke en practische juristen, tot beter verstand van ons regt, en tot zijn verdere ontwikkeling; dat wij het Romeinsche regt beoefenen niet omdat het Romeinsch is, maar alleen omdat en voor zoover het *regt* is.' De nadruk diende derhalve te liggen op die delen van het Romeinse recht die nog altijd ten grondslag lagen aan het geldende recht: verbintenissenrecht, zakenrecht en testamentair erfrecht. Het ging hem er niet om te verkondigen dat vroeger alles beter was. Maar hij wilde voorkomen dat men 'het oude bestrijde omdat het oud is.' Het nieuwe diende slechts te worden verdedigd als het beter was. Ongetwijfeld zou hij het motto van Ovidius' Metamorphosen hebben omhelsd: *omnia mutantur, nihil interit*, alles verandert, niets gaat ten onder. Modderman eindigde met een prachtige peroratie, die ik u niet wil onthouden. 'Leert [rechtsgeleerde] zijn tijd verstaan, het regt uit het leven te putten, dan zal hij ... datgene wat vergankelijk, wat specifiek Romeinsch is, afscheiden van dat wat onvergankelijk, wat universeel is, zoodat de Romeinsche juristen, indien zij weêr in ons midden verschenen, zouden moeten erkennen: gij hebt op waardige wijze van onze erfenis gebruik gemaakt, gij hebt wetenschap en practijk met elkaâr verenigd!' Dat programma is sindsdien altijd het onderwijsprogramma geweest van de Groningse hoogleraren Romeins recht. Mijn Rotterdamse collega Winkel noemt dat de actualiserende benadering van het Romeinse recht en spreekt van een school, hoewel hij het bijvoeglijk naamwoord Gronings niet in de mond neemt.¹⁶ Hij doet dat in een opstel dat heet 'Variis modis bene fit', 'Op verschillende manieren gaat het goed'.

¹⁵ Art. 42, 2°, c.

¹⁶ L.C. Winkel, 'Variis modis bene fit', in: *De Digesten en de receptie van het Romeinse recht in het Nederlandse privaatrecht*, Nijmegen 2009, p. 3 e.v.

Dat liet onverlet dat het onderzoek in het Romeinse recht in een andere richting kon plaatsvinden. Dat is uiteindelijk, dankzij Scheltema, Holwerda, Van der Wal, Lokin, Stolte, Meijering en Van Bochove de richting van het Grieks-Romeinse of Byzantijnse recht geworden.

En zo heeft zich een traditie gevormd van onderzoek en onderwijs die mensen van heel diverse pluimage bijeen heeft gebracht. Of, in de woorden van Scheltema, die dichte onder de naam van Pareau:

Kloosterzangen I

Dit schijnt mij 't schoonste leven toe: om rust te vinden
in 't oude landhuis, waar wij kinderen zijn geweest;
het is zeer stil en witgekalkt. De zware linden
verroeren 't loover nauw en fluisteren bedeesd.
De lage muren blinken door de zon en in de
doorschenen kamers werkt men zwijgende en leest.
Daar trekt zich terug een uitverkoren schare vrinden,
die vorschten na en zoeken: zwervers naar den geest.

De zon zinkt lager. Glazen deuren draaien open;
de gasten dwalen, groepen vormend, over 't gras,
verscholen telkens achter 't zware struikgewas.
Men ziet hen handgebarend door 't koren lopen.
Dan, als in wijden kring men zit op het terras,
blinkt langen tijd nog wijn in 't kristallijnen glas.

N.E.M. Pareau
(uit Sonnetten, Amsterdam 1965)

In die traditie wil ik graag verdergaan, een traditie van zwervers naar den geest.

F.Brandsma

Groningen